

Essee

Uhritietoisuuden perversiot

Daniel Nylund

”Moderni maailma on täynnä sekopäiseksi muuttuneita kristillisiä ajatuksia.”

– René Girard¹

Rantaan huuhtoutunut auringon turvotama pakolaislapsen ruumis.

Mykäksi kauhistuneen lapsen katse, joka ei enää tavoittele ketään eikä mitään.

Tyhjäksi imetty pölyinen äidin rinta kuolevan lapsen huulilla. . .

... ja nuo ahneet kärpäset heidän silmissään.

Sodassa raiskattu tai isänsä pahaan käyttämä, maastaan karkotettu tai työpaikassaan syrjitty, uskontonsa lannistama tai omiensa pettämä, seksuaalisuutensa takia vainottu tai muunsukupuolisuutensa takia hyljeksitty, väliin pudonnut tai syrjään huuhtoutunut. . . Joka paikassa on uhreja, joiden hiljainen huuto odottaa kuulijaansa.

Edellinen sukupolvi ei ollut yhtä tietoinen uhreista ja mitä kauemmas ajassa taaksepäin menemme, sitä vähemmän uhreista on piitattu. Keisarien Kii-

nassa, samuraiden Japanissa, hindulaisessa Intiassa, muinaisessa Kreikassa, Amerikan mantereiden esihistoriassa ja primitiivisessä Pohjolassa tai Afrikassa ei uhreilla ollut arvoa – muuten kuin uhrattavina.

Uhritietoisuutemme on laajentunut ihmiskunnasta eläinkuntaan ja lopulta koko ekosysteemiin. Saimaanorpolla, tarhaketuilla ja Afrikan norsuilla on yhtä innokkaat puolustajat kuin Intian kastittomilla, Afrikan kaivosorjilla ja seksuaalivähemmistöillä.

Myös postmoderni filosofia, joka on tehnyt parhaansa mitätöidäkseen sekä kristinuskon että valistuksen perinnön, jätti dekonstruktionsa raunioille ehdottoman totuuden uhrista ja uhrin puolustamisesta. Jacques Derridalle ja Michel Foucaultille *Uhrista* tuli ”*tuhkan filosofian*” eettinen napa ja poliittinen pakko.

Andrew J. McKenna (1988, 238–239) sanoo sen näin: ”Totuus on jalkojemme alla, *uhrissa*. Mikään muu totuuden muoto ei ole pelastettavissa kahden ja puolen tuhannen vuoden totuuden etsinnän haaksirikosta. . . sillä uhrin ja vainoojan välillä kukaan ei voi epäröidä valintaansa vaarantamatta oikeuttaan valita yhtään mitään. . . Totuus on uhrissa ja *post-age is the victim age*.” Tässä mielessä maallistunut kulttuurimme on tahottomaan tullut kristillisemmäksi kuin koskaan. Juutalais-kristillisen perinnön

herättämä uhritietoisuus on monen verisen rämeen kautta vihdoinkin muuttunut keskeiseksi hyvän ja pahan tiedon puuksi. Samalla kun kristikunnan vaikutusvalta lännessä on heikentynyt, Jeesuksen opetukset uhrin huomaamisesta ja kohtaamisesta ovat yltäneet eettisen ajattelun keskiöön.

Steven Pinkerin kokoamien tilastojen mukaan ihmiskunnan toiminnassa uhrien määrä on laskenut 200 vuodessa huomattavasti. Hänen mukaansa ihmisestä on koko ajan tulossa tehokkaampi, altruistisempi ja eettisempi informaatiota prosessoiva nisäkäslaji.

Ecce homo, katso ihmistä huudahti Pilatus koko kansalle, kun Jeesuksen uhraaminen oli alullaan. Nyt melkein koko maailma katsoo uhriksi joutuneita ihmisiä. Olemme kaikki olleet tarkkailijoita ja osallistujia valtavassa kulttuurievoluution läpimurrossa.

Jotain outoa ja uutta on kuitenkin viime vuosina tapahtunut suhteessamme uhrin rooliin. René Girardkin aavisti sen olevan tulollaan: ”Vaikka tietoisuus syntipukkaamisesta vähitellen uppoaa meihin juutalais-kristillisen perintömme kautta, mekanismi ei välttämättä lakkaa toimimasta. Vainoamisen rakenteet eivät häviä, vaan elpyvät uusissa muodoissa. En sano, että totuus olisi voimaton, mutta olemme liian kyvykkäitä sulattamaan totuuden väärin

käytettävään muotoon.” (Golsan 2002, 135.)

Uhrikulttuurissa uhriksi valikoitui sellainen, jonka kuolemaa ei kukaan jäisi kostamaan. Kukaan ei vapaaehtoisesti halunnut uhriksi. Kaikki halusivat jäädä nauttimaan uhraamisen tuottamasta katharsiksesta ja ”rauhasta”.

Nyt uhrin paikalle on tunkua. Kun kuulet maailman mahtavimman valtion johtajan pitävän itseään noitavainon kohteena ja koko maailman hyväksikäyttämänä, tiedät, että uhriutumisen strategia on havaittu toimivaksi kaikkein korkeimmalla tasolla.

Ensimmäistä kertaa maailmanhistoriassa kansakunnat, rodut, heimot, poliittiset suuntaukset, vähemmistöt, enemmistöt, miehet, naiset ja sukupuoli-vähemmistöt ovat alkaneet kilpailla uhrin asemasta. Ilmiö ei ole vanha. Uhrin roolin kääntäminen haluttavaksi on ollut mahdollista vain siksi, että kulttuurimme DNA:han on sukupolvien aikana mutatoitunut vakaumus uhrin äärettömästä arvosta ja uskomus siitä, että olemme kaikki yksilöllisesti ja/tai kollektiivisesti vastuussa hänen uhriksi joutumisestaan. Juutalais-kristillisen perinnön moraalinen minimi ja maksimi jälki-kristillisessä kulttuurissa on mahdollistanut sen, että miljoonat ihmiset, jotka eivät halua olla sen enempää juutalaisuuden kuin kristillisyydenkään kanssa te-

kemisissä, ovat saaneet mahdollisuuden kääntää uhrin rooli edukseen.

Sosiologian professorit Bradley Campbell ja Jason Mannings alkoivat ensimmäisinä puhua *uhriutumisen kulttuurista* kuvatakseen sitä moraalisen kulttuurin muutosta, joka muutamassa vuodessa on tuottanut suorastaan rai-voisia uhriutumisen ilmiöitä erityisesti amerikkalaiseen yliopistomaailmaan, leviten sieltä Eurooppaan niin nopeasti, että samat ilmiöt alkavat olla tuttuja jo meidän teinikulttuurissamme. Pari vuotta aiemmin ihmisoikeusjuristi Greg Lukianoff ja sosiaalipsykologi Jonathan Haidt kirjoittivat artikkelin siitä, kuinka yliopistoissa aihe toisensa jälkeen herättää opiskelijoissa protesteja, vaatimuksia tiettyjen sanojen poistamisesta ja tiettyjen luennoitsijoiden kieltämisestä. Jo pa koomikot alkoivat pelätä yliherkistynyttä yliopistomaailmaa ja saivatkin siitä vitsailtuaan porttikieltoja. Sen jälkeen stand up -koomikot ovat alkaneet tehdä pilkkaa hypersensitiivisyydestä, lapsellisista joukkokiukutteluista ja poliittisen korrektiuden villiintymisestä kohtuuttomuuksiin. Ihmiset loukkaantuvat yhä enemmän yhä vähemmästä ja kehittävät suuria moraalisia skandaaleja yhä pienemmistä rikkeistä.

Kunnia, arvokkuus ja hyveellisyys ovat moraalisia fossiileja. Nyt uhriudessa on tulossa uusi moraalisen ylemmyy-

den status. Jos ei ole löytänyt itselleen sopivaa uhriutta tai uhriksi joutunut ryhmää, nokkela ihminen löytää aina jonkun uhriutuneen ryhmän suojeltavakseen ja ryhmän uhrin tekijöitä vihattavakseen.

Uhriutumisen kulttuurissa kielteiset tunteet muuttuvat vastaansanomottomiksi todellisuuden kuvauksiksi. Jos joku ihminen *tuntuu* syrjivältä, hänen täytyy myös *olla* sellainen. Jos joku systeemi *tuntuu* sortavalta, se tietenkin myös *on* sellainen. Uhriutujat yrittävät muuttaa subjektiivisen kokemuksensa koko ympäristön moraaliseksi mittariksi. Mikä tahansa käytös tai puhe, josta uhritu- tuja ahdistuu tai pahoittaa mielensä, on sen perusteella myös moraalisesti tuomittavaa, todennäköisesti myös tahallista kiusaamista ja aikomuksellista vihamielisyyden lietsomista. Uhriutujan subjektiivisen kokemuksen rinnalla mikään muu ei paina mitään.

Jean-Paul Sartre oli oikeassa väittäessään, että ihminen pakenee vapauttaan paetakseen vastuutaan. Uhriutumiskulttuurissa on ymmärretty, että täydellisestä uhriudesta löytyy myös täydellinen piilopaikka vastuulta. Viattomuus tarvitsee myös vastakohtansa, ja se löytyy demonisoidussa sortajassa, joka on täydellisesti vastuussa kaikesta.

Uhriutumiskulttuurissa *identiteetti* uhrina antaa moraalisesti ylevän ja

viattoman statuksen. Riippumatta henkilökohtaisen käytöksensä laadusta tai laaduttomuudesta uhrimaisuus saa moraalisen ylemmyytensä sen kautta, miten huonosti jotkut *muut* ovat kohdelleet häntä tai sitä joukkoa, johon hän kuuluu. Tämä vastuuvapauden ja syyttämisoikeuden yhdistelmä tekee uhriutujan moraalista ylemmyysasemasta vaarallisen vaikutusvaltaisen. Noam Chomsky (2015) sanoi: ”Vallan arkkitehtien täytyy luoda voima, joka tuntuu, vaikka ei näy.” Uhriutuja ei yleensä turvaudu näkyvään väkivaltaan tai esivaltaan. Silti hän pystyy luomaan ympärilleen voimapiirin, jota harva uskaltaa kyseenalaistaa tai uhmata.

Jo pieni lapsi oppii muuttamaan kauteiden oikeustaisteluksi: Jos hän ei saa olla lempilapsi, niin lempilapset pitää lailla kieltää koko maailmasta. Siitä alkaa päättymätön tasavertaisuustaistelu. Juuri tämä loukattu oikeustaju onkin kateellisen uhriutujan tärkein ase. Sen sijaan että myöntäisi kateellisuutensa, hän uskoo yhä sokeammin olevansa tinkimättömän rehellinen ja oikeassa sekä tietysti halveksimaansa toista moraalisesti parempi.

Sekä vasemmiston että oikeiston identiteettipolitiikka hyödyntää uhriutumisen strategiaa. Kommunismin romahdettua vasemmistolla alkoi globaali identiteettikriisi, joka laukesi vasta kun

huomattiin, että maailma on edelleen täynnä sorrettuja ryhmiä, joiden puolesta taisteleva tarjosi uusia mahdollisuuksia identiteetin, yhteenkuuluvuuden ja mission rakentamiseen. Identiteetti ei löytynyt kotimaasta tai yhdestä rodusta niin kuin fasisteilla, vaan sorretuista ja alistetuista vähemmistöryhmistä, niihin samaistumisesta ja heidän puolustamisestaan.

Identiteettipolitiikasta tuli vähitellen uusi järjestäytymisen muoto, jossa erilaiset vähemmistöt muodostavat poliittisia eturyhmiä kunnioittamatta vanhoja puoluepoliittisia rajoja. Uhriutuneeseen vähemmistöryhmään kuulumisen antaa puoluetta vahvemman poliittisen vääntövoiman. Kun ryhmällä on tarpeeksi vakuuttava uhrin status, vanhat puolueet suorastaan kilpailevat mahdollisuudesta saada ajaa juuri heidän etujaan.

Nyt yhä pienemmät etniset ja seksuaaliset vähemmistöryhmät taistelevat oman itsenäisen identiteettinsä puolesta heimoutumalla omiin alakulttuureihin. Uhriutumisen strategia on palvelut hyvin tätä identiteettipolitiikan fragmentoitumista yhä pienempiin tunnistusta ja huomiota vaativiin ryhmiin. Rajoja ylittävä solidaarisuus, ryhmien välinen dialogi ja kansainvälinen yhteistyö ovat tällaisen identiteettipolitiikan uhreja. Kun nyt myös valkoinen enem-

mistö ja oikeisto eri valtioissa on alkanut korostaa uhattuna olevaa asemaansa suhteessa kaikkiin vähemmistöihin, maailma alkaa täytyä keskenään taistelevista ryhmäidentiteeteistä, jotka kaikki kilpailevat siitä, kuka on kärsinyt eniten ja kenen takia. Vaikka uusi nationalismin nousu näyttää uhoavalta, sekin saa voimansa vahvasta uhriutumisen strategiasta. Iskulauseessa *Make X Great Again*, on sorron ja hyväksikäytön alta nousemisen ja uhriutumisen teema, joka kopioituu nyt kaikilla mantereilla.

Identiteettipolitiikko puhuu kuuluvuudestaan johonkin ryhmään ja perustelee myös vaatimuksiaan sillä.

”Naisena olen sitä mieltä, että tämä lasikatto olisi korkea aika rikkoa.”

”Miehenä toivon vain että säästyisi edes joku klubinurkka tässä maailmassa vain meille.”

”Syrjintää kärsineenä homoseksuaalina olen sitä mieltä, että tuollainen puhe on loukkaavaa.”

”Muunsukupuolisena vaadin, että hormonihoidojen ja sukupuolenvaihdosleikkausten tai -hoitojen ikärajaa alennetaan.”

”Suomalaisena vaadin isiemme perinnön kunnioittamista, kulttuurimme vaalimista ja rajojemme vahvistamista” jne.

Sorrettuun ryhmään identifioituneella on ikään kuin moraalinen monopoli puhua sen ryhmän kärsimyksestä, tarpeista ja vaatimuksista. Kenelläkään

muulla ei ole oikeutta sanoa edes ymmärtävänsä, mistä on kysymys. Miten hän koskaan voisi ymmärtää mitä on olla muslimi Euroopassa, homo Venäjällä tai työtön perussuomalainen Suomessa, koska ei kuulu samaan ryhmään?

Tämä on käänteinen versio pari sataa vuotta vanhasta tilanteesta, jossa politiikan teko kuului vain aristokraateille, koska alimpien säätyjen ei uskottu ymmärtävän siitä mitään. Nyt etuoikeutetuista on tullut niitä, joilla ei ole oikeutta puhua minkään vähemmistön asioista mitään, koska he eivät kokemuksen kautta voi ymmärtää niitä.

Kun viaton uhrina oleminen on nostettu kaikkien moraalisten vaatimusten keskiöön, uhrin vastuuttaminen mistään on sekulaarin kulttuurin viimeinen pyhäinhäväistys. Sitä kutsutaan uhrin syylistämiseksi. Uhriutuvaan ryhmään kuuluminen merkitsee moraalista suvereniteettia ja vastuuvapautta. Löytyykö tätä houkuttelevampaa poliittista pääomaa?

Jokainen tunnistaa kuuluvuutensa johonkin uhriryhmään tai ainakin tietää, millaisten uhrien asiaa ajaa. Yhtä tärkeää on tunnistaa rasismi, seksismi, ksenofobia, patriarkaalisuus ja myrkyllinen maskuliinisuus, joka tekee sorrentujen vähemmistöjen elämän viheliäiseksi, tai se pieni eniten ansaitseva yhden prosentin vähemmistö, jonka ahneudesta kaikki muut kärsivät. Uhriutumisen

strategiasta on tullut kansainvälinen menestystarina kaikissa sosiaaliluokissa.

Jälkikristillisen kulttuurimme taipumus ylivastuulliseen syyllisyyteen, jota ilman uhriutuvuus ei toimi, alkaa nyt kääntyä yksinomaan muita syyttäväksi vastauhriutumisen kiihkoksi.

Se on merkillinen sekoitus vanhaa kunnia- ja arvokkuuskulttuuria. Mutta tarkemmin katsottuna vastareaktio on vain julkeampi ja julmempi versio heidän tuomitsemastaan uhriutumisen strategiasta. Trump tajusi tämän varsin hyvin ja julistautui koko syyllistetyn kansanosan ymmärtäjäksi ja pelastajaksi. Hillary Clinton puolestaan sortui matkimaan Trumpia liian ilmeisellä tavalla ja heitti kaikki mahdolliset foobikot seksistien ja rasistien kanssa samaan koriin, *The Basket of Deplorables*. Näitä halveksittuja surkimuksia yhdisti hänen mielestään yksi ainoa tekijä: he olivat Trumpin kannattajia ja kaikkien mahdollisten vähemmistöjen sortajia. Se oli Clintonin identiteettipolitiikan ehdoton aallopohja, ja demokraatit ansaitsivat tappionsa omalla uhriutuvalla ylimielisyydellään. Trump pelasi samalla kortilla, mutta paljon härskimmin ja tehokkaammin. Hän onnistui uhriuttamaan kaikki ne, joita oli syytetty vähemmistöjen uhriuttamisesta. Hän muutti haukkumanimen *deplorables* kunnianimikkeeksi, jota konservatiivit ryhtyivät kantamaan sa-

malla ylpeydellä kuin seksuaalivähemmistöt sateenkaarilippuaan.

Suoraan sanottuna uhriutuminen kusipäistää kenet tahansa.

Kysymys uhriudesta ei kuitenkaan lakkaa olemasta tärkeä, vaikka uhrituloisuus voikin vääristyä, uhrin asemaa voi käyttää väärin ja uhreihin samaistuminen voi sairastuttaa monella tavalla. Kaikkea muuta. Kulttuurievolutio on kuljettanut meitä näiden vaikeiden kysymysten äärelle.

Viimeisissä haastatteluissaan ja kirjoituksissaan Girard (2001; 2010) ilmaisi huolensa siitä, että tämänkaltainen uhriutumisen ja sen kautta oikeutetun väkivallan vastavuoroisuus villiintyy lopulta apokalyptisen väkivaltaiseksi. Sen estämiseksi yksittäinen ihminen voi globaalilla tasolla tehdä aika vähän, mutta aina on mahdollista kilvoitella niin, ettei tulisi tempaistuksi mukaan tähän uhriutumiskilpailuun.

Jos on uhrina edes kerran tullut nähdyksi, kuulluksi ja jonkun puolustamaksi, alkaa varovasti uskoa, että ehkä sittenkin kannattaa elää.

Jos kerran on nähnyt, kuullut, tuntenut ja uskaltanut puolustaa uhria, tietää mitä varten kannattaa elää.

Ehkä minäkin vielä opin puolustamaan uhreja tekemättä niitä lisää? Se olisi jo aika paljon.

VIITTEET

1. Linaus löytyy Jean-Pierre Dupuy (2009, 74) artikkelista "Detour and Sacrifice: Illich and Girard". Englanninkielisten lainausten käännökset kirjoittajan.

KIRJALLISUUS

- Arendt, Hannah (1970) *On Violence*. Harvest Books.
- Campbell, Bradley & Manning, Jason (2018) *The Rise of Victimhood Culture. Microaggressions, Safe Spaces, and the New Culture Wars*. Macmillan: Palgrave
- Cowdell, Scott (2013) *René Girard and Secular Modernity: Christ, Culture, and Crisis*. University of Notre Dame Press.
- Dupuy, Jean Pierre (2009) Detour and Sacrifice: Illich and Girard. Teoksessa Goodhart & al. (toim.) *For René Girard. Essays in Friendship and in Truth*. Michigan State University Press, 57-77.
- Enns, Diane (2012) *The Violence of Victimhood*. Pennsylvania State University Press.

- Fassin, Didier & Rechtman, Richard (2009) *The Empire of Trauma: An Inquiry into the Condition of Victimhood*. Princeton.
- Girard, René (2001) *I See Satan Fall Like Lightning*. New York. Maryknoll. Orbis Books.
- Girard, René (2010) *Battling to the End. Conversations with Benoit Chantre*. Michigan State University Press.
- Golsan, Richard (2002) *René Girard and Myth*. New York and London: Routledge.
- Govier, Trudy (2015) *Victims and Victimhood*. Broadview Press.
- Fox, Claire (2016) *"I Find That Offensive!"* London: Biteback Publishing.
- Hume, Mick (2015) *Trigger Warning. Is the fear of being offensive killing free speech?* London: William Collins Books.
- Lukianoff, Greg & Haidt, Jonathan (2018) *The Coddling of the American Mind*. Allen Lane: Penguin.
- McKenna Andrew J. (1988) Postmodernism: It's Future Perfect. Teoksessa Silverman, Hugh J. & Welton, Donn (toim.) *Postmodernism and Continental Philosophy*. State University of New York Press, 228-243.

- Nylund, Daniel (2018) *Uhriutumisen kulttuuri ja vastuu*. Kohtaaminen ry.
- O'Neill, Brendan (2015) *A Duty to Offend*. Ballarat: Connor Court Publ.
- Paglia, Camille (2017) *Free Women Free Men. Sex, Gender, Feminism*. UK: Canongate.Co.
- Pinker, Steven (2011) *The Better Angels of Our Nature. Why Violence Has Declined*. New York. Penguin Books.
- Pinker, Steven (2018) *Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. New York. Penguin Books.

SÄHKÖISET LÄHTEET

- Chomsky, Noam (2015) *Dialogue between Noam Chomsky and Lawrence Krauss - March 2015*. URL <https://www.youtube.com/watch?v=uBVb6wRdwV4> (tarkastettu: helmikuu 2019)

Daniel Nylund on Ystävyys Majatalon isäntä, auttaja, kirjailija ja bloggari.